

نقش آموزه های دینی در شکل دهی به استراتژی های سید حسن نصرالله

زهرا زمانی^۱

^۱مدرسه علمیه حضرت نرجس سلام الله علیها یزدانشهر

در این پژوهش، اندیشه و راهبرد سید حسن نصرالله در چارچوب آموزه‌های قرآنی و سنت شیعی مورد بررسی قرار گرفته است. تربیت خانوادگی و حوزوی او، تأثیرپذیری از انقلاب اسلامی ایران، فرهنگ عاشورا، فقه حکومتی، خدمات اجتماعی، نقش رسانه، وحدت اسلامی و پیوند با مرجعیت شیعی تحلیل شده‌اند. اهمیت موضوع از آن جهت برجسته گردیده است که مقاومت اسلامی به رهبری نصرالله، صرفاً یک جنبش نظامی نبوده و به‌عنوان پروژه‌ای دینی-اجتماعی-فرهنگی شکل گرفته است. روش تحقیق بر پایه تحلیل محتوای کیفی و مطالعه اسنادی بوده و آیات قرآن کریم و منابع تفسیری شیعی به‌عنوان داده‌های اصلی استخراج و بررسی شده‌اند. نتایج نشان داده است که مشروعیت مقاومت از قرآن، سنت شیعی، خدمات اجتماعی و شبکه‌های فراملی تأمین گردیده و الگویی الهام‌بخش برای جوامع اسلامی در برابر ظلم و سلطه ارائه شده است. همچنین روشن گردیده است که پیوند با مرجعیت شیعی و ولایت فقیه، مقاومت اسلامی را به الگویی جامع از ترجمه آموزه‌های دینی به عرصه سیاست و اجتماع بدل کرده است

کلیدواژه‌ها: سید حسن نصرالله، مقاومت اسلامی، قرآن کریم، فرهنگ عاشورا، ولایت فقیه، خدمات اجتماعی، وحدت اسلامی

در دهه‌های اخیر، حزب‌الله لبنان به‌عنوان یکی از بازیگران اصلی و تأثیرگذار در تحولات سیاسی و امنیتی خاورمیانه شناخته شده است. رهبری سید حسن نصرالله، دبیرکل این جنبش، همواره با اتخاذ استراتژی‌هایی همراه بوده که از نظر بسیاری از تحلیل‌گران، فراتر از محاسبات صرفاً سیاسی یا نظامی ارزیابی می‌شود. آنچه این استراتژی‌ها را متمایز می‌سازد، پیوند عمیق آن‌ها با آموزه‌های دینی اسلام، به‌ویژه آموزه‌های شیعی است. نصرالله نه تنها یک رهبر سیاسی بلکه یک شخصیت دینی با تربیت حوزوی است که مفاهیم اعتقادی چون ولایت فقیه، جهاد، شهادت، انتظار و وحدت اسلامی را در ساختار فکری و عملیاتی حزب‌الله نهادینه کرده است.

با وجود حجم قابل توجهی از مطالعات درباره حزب‌الله، کمتر پژوهشی به‌طور نظام‌مند به بررسی نقش آموزه‌های دینی در شکل‌دهی به تصمیمات راهبردی سید حسن نصرالله پرداخته است. بیشتر تحقیقات موجود تمرکز خود را بر تحلیل نظامی، امنیتی یا سیاسی حزب‌الله قرار داده‌اند و از بررسی ریشه‌های اعتقادی و دینی این استراتژی‌ها غافل مانده‌اند. برخی آثار مانند کتاب مکتب نصرالله، حزب‌الله و رهبری سید حسن نصرالله: هم‌افزایی دو منظومه فکری، سید مقاومت، حزب‌الله؛ مقاومت اسلامی در لبنان و مقاله فقه مقاومت تلاش‌هایی در این زمینه داشته‌اند. در کنار این آثار، منابع اصیل شیعی همچون المیزان فی تفسیر القرآن علامه طباطبایی، مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن طبرسی، وسائل الشیعه چارچوب نظری لازم برای تحلیل پیوند میان دین و استراتژی در اندیشه نصرالله را فراهم می‌سازند.

از این‌رو، هدف این پژوهش آن است که با رویکردی تحلیلی و توصیفی و با بهره‌گیری از منابع معتبر شیعی، به بررسی نقش آموزه‌های دینی اسلام در شکل‌گیری و هدایت استراتژی‌های سیاسی، نظامی و فرهنگی سید حسن نصرالله بپردازد. این تحقیق در پی آن است که مفاهیم دینی مؤثر در اندیشه نصرالله را شناسایی کرده، نحوه کاربرد آن‌ها در تصمیم‌گیری‌های راهبردی حزب‌الله را تحلیل کند و تأثیر تربیت دینی، رسانه و همگرایی مذهبی را در چارچوب گفتمان مقاومت اسلامی مورد ارزیابی قرار دهد.

مفاهیم

در این بخش، به منظور روشن سازی چارچوب نظری پژوهش، مفاهیم کلیدی مورد استفاده در مقاله تعریف و تبیین می شوند تا زمینه ای دقیق برای تحلیل نقش آموزه های دینی در استراتژی های سید حسن نصرالله فراهم گردد.

۱- آموزه های دینی

آموزه های دینی مجموعه ای از اصول، اعتقادات، احکام و ارزش های مذهبی هستند که از منابع معتبر دینی مانند قرآن کریم، سنت پیامبر و اهل بیت (ع)، احادیث، فتاوا و تفاسیر استخراج می شوند. قرآن کریم به عنوان منبع اصلی آموزه های دینی، احکام شرعی، اخلاق و اعتقادات را بیان کرده است. به عنوان نمونه، آیه «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ» (حجرات: ۱۰) در تفسیر مجمع البیان طبرسی به عنوان دستور الهی برای ایجاد برادری میان مؤمنان تفسیر شده است (طبرسی، ۱۳۷۲: ج ۹، ص ۲۱۲). همچنین سنت پیامبر و اهل بیت (ع) در منابعی چون الکافی کلینی و بحارالانوار مجلسی، چارچوبی برای فهم آموزه های دینی فراهم کرده اند.

۲- استراتژی

استراتژی در لغت به معنای نقشه، هدایت عملیات جنگی و راهبرد است. در اصطلاح، استراتژی تمرکز بر دستیابی به اهداف خاص از طریق تخصیص منابع و اتخاذ تصمیم های منسجم تعریف می شود. در اندیشه اسلامی، مفهوم استراتژی با آموزه های قرآنی پیوند دارد؛ چنان که آیه «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ» (انفال: ۶۰) در تفسیر الصافی فیض کاشانی به آماده سازی همه جانبه برای مقابله با دشمنان تفسیر شده است (فیض کاشانی، ۱۳۶۲: ج ۴، ص ۲۱۲). این نگاه، استراتژی مقاومت را از سطح نظامی فراتر برده و آن را به یک پروژه دینی-اجتماعی تبدیل کرده است.

۳- سید حسن نصرالله

سید حسن نصرالله (متولد ۱۹۶۰، بیروت) در خانواده ای شیعی و مذهبی رشد یافت و تحصیلات دینی خود را در نجف و سپس در حوزه علمیه بعلبک ادامه داد. او پس از پیوستن به حزب الله در سال ۱۹۸۲، به سرعت در رده های سازمان ترقی کرد و در سال ۱۹۹۲ به عنوان دبیرکل حزب الله انتخاب شد. تحت رهبری او، حزب الله به

نیروی قدرتمند نظامی و سیاسی تبدیل شد و در جنگ ۳۳ روزه سال ۲۰۰۶ جایگاه ویژه‌ای در لبنان و جهان عرب یافت. نقش او در شکل‌گیری محور مقاومت و پیوند با ایران و سوریه، جایگاه حزب‌الله را در سطح منطقه‌ای تثبیت کرد. برای مطالعه زندگی و اندیشه او می‌توان به کتاب سید حسن نصرالله؛ زندگی، اندیشه و مبارزه نوشته حسین دهباشی (۱۳۹۹) رجوع کرد.

۴- فقه حکومتی

فقه حکومتی به معنای کاربرد احکام فقهی در اداره و مدیریت جامعه اسلامی است. این مفهوم بر اساس دیدگاه فقهای شیعه، به‌ویژه در عصر غیبت، مطرح شده و بر نقش ولی فقیه در هدایت جامعه تأکید دارد. آیه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ» (نساء: ۵۹) در تفسیر قمی به اطاعت از امامان معصوم و در عصر غیبت به اطاعت از فقهای جامع‌الشرایط تفسیر شده است (قمی، ۱۳۶۷: ج ۲، ص ۳۴۵). در اندیشه سید حسن نصرالله، فقه حکومتی چارچوبی برای اداره جامعه اسلامی و مشروعیت‌بخشی به مقاومت است. ---.

۱- نقش آموزه‌های دینی در شکل‌دهی استراتژیهای سید حسن نصرالله

با توجه به هدف پژوهش در تبیین نقش آموزه‌های دینی در شکل‌گیری و هدایت راهبردهای سید حسن نصرالله، ورود به تحلیل مفهومی و محتوایی ابعاد فکری و عملی ایشان ضروری است. از این‌رو، متن اصلی مقاله در قالب ابعاد فرهنگی- سیاسی و اجتماعی سامان یافته است که هر یک به بررسی یکی از مؤلفه‌های بنیادین در منظومه فکری و راهبردی نصرالله می‌پردازد. این محورها، چارچوبی تحلیلی برای فهم پیوند میان دین، سیاست و مقاومت در گفتمان حزب‌الله فراهم می‌سازند.

۱-۱ فرهنگی

فرهنگ دینی و مذهبی در اندیشه‌ی سید حسن نصرالله نقش بنیادین دارد و بستر اصلی شکل‌گیری مقاومت اسلامی را فراهم می‌کند. این حوزه نشان‌دهنده‌ی پیوند آموزه‌های شیعی با تربیت، رسانه و مشروعیت دینی است.

۱-۱-۱ نقش تربیت دینی و آموزش حوزوی در تکوین شخصیت فکری سید حسن نصرالله

سید حسن نصرالله در خانواده‌ای مذهبی در محله بُرج حمود بیروت چشم به جهان گشود و از همان کودکی با آموزه‌های دینی شیعه آشنا شد. نخستین تأثیر جدی بر تربیت دینی او، حضور در جلسات و فعالیت‌های امام

راهبرد سید حسن نصرالله در اندیشه مقاومت اسلامی، بر پایه درک ژرف از ضرورت شبکه‌های فراملی و پیوندهای راهبردی استوار است. او دریافته است که مقاومت اسلامی در لبنان نمی‌تواند به صورت منفرد و جزیره‌ای عمل کند، بلکه نیازمند ارتباط و همگرایی با دیگر جنبش‌ها و دولت‌های اسلامی است. این نگاه، ریشه در آموزه‌های شیعی دارد که بر وحدت امت اسلامی و تعاون میان مؤمنان تأکید می‌کنند. قرآن کریم اصل همکاری را چنین بیان می‌کند: «وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ» (مائده: ۲). این آیه، مبنای نظریه‌ای است که مقاومت را نه صرفاً یک حرکت محلی، بلکه پروژه‌ای مشترک در سطح امت اسلامی معرفی می‌کند.

در منابع شیعی، اصل تعاون جایگاهی ویژه دارد؛ چنان‌که شیخ حر عاملی در وسائل الشیعة باب مستقلى را به همکاری در امور خیر اختصاص داده است و آن را بخشی از وظیفه دینی مؤمنان می‌داند (حر عاملی، ۱۴۰۹ق: ج ۸، ص ۳۴۵). این آموزه در اندیشه نصرالله به صورت عملی ترجمه شده و به ایجاد شبکه‌ای از همکاری‌های فراملی در محور مقاومت انجامیده است. چنین شبکه‌ای، نه تنها در عرصه نظامی بلکه در حوزه‌های فرهنگی و اجتماعی نیز کارکرد دارد. سید محمدحسین فضل‌الله در الحیاء تأکید می‌کند که مقاومت باید به عنوان پروژه‌ای مشترک میان مسلمانان تعریف شود (فضل‌الله، ۱۳۸۲: ج ۳، ص ۲۱۲). نصرالله با بهره‌گیری از این نگاه، توانسته است محور مقاومت را به ساختاری فراملی و فرافرهنگی ارتقا دهد.

از منظر فرهنگی، این شبکه‌ها توانسته‌اند هویت مشترکی میان مسلمانان ایجاد کنند. علامه امینی در الغدير بر نقش محبت اهل‌بیت در وحدت امت اسلامی تأکید می‌کند (امینی، ۱۳۷۲: ج ۶، ص ۴۵۶) و این مبنا در راهبرد نصرالله به وضوح دیده می‌شود؛ او محور مقاومت را بر پایه محبت اهل‌بیت و وحدت اسلامی بنا نهاده است. قرآن کریم نیز بر این وحدت تأکید دارد: «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ» (حجرات: ۱۰)، که نشان می‌دهد برادری ایمانی، اساس پیوندهای اجتماعی و سیاسی در امت اسلامی است.

از منظر عملی، حزب‌الله تحت رهبری نصرالله توانسته است روابطی راهبردی با گروه‌های مقاومت در فلسطین، عراق، سوریه و یمن برقرار کند. این روابط، افزون بر تقویت توان نظامی، مشروعیت اجتماعی و سیاسی حزب‌الله را در سطح منطقه‌ای افزایش داده است. چنین پیوندهایی، مصداقی روشن از تحقق وعده الهی در قرآن است: «وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ» (عنکبوت: ۶۹). این آیه نشان می‌دهد که جهاد در راه خدا، به هدایت و نصرت الهی منتهی می‌شود و محور مقاومت با اتکا به همین سنت الهی، توانسته

است جایگاهی فراملی بیابد. در نتیجه، باید گفت که شبکه‌های فراملی و پیوندهای راهبردی در محور مقاومت، بخشی اساسی از راهبرد سید حسن نصرالله هستند. این شبکه‌ها، هم مشروعیت دینی حزب‌الله را تقویت کرده و هم آن را به جنبشی فراملی و فرافرهنگی تبدیل ساخته‌اند. این راهبرد، تجلی آموزه‌های قرآنی و شیعی در عرصه سیاست و فرهنگ معاصر است و نشان می‌دهد که مقاومت، تنها یک حرکت نظامی نیست، بلکه پروژه‌ای تمدنی است که بر پایه وحدت، تعاون و محبت اهل‌بیت بنا شده و توانسته است در سطح منطقه‌ای و جهانی، هویتی مشترک برای امت اسلامی بیافریند.

۴-۳-۱ استراتژی مقاومت در برابر رژیم صهیونیستی در اندیشه سید حسن نصرالله

مقاومت در برابر رژیم صهیونیستی، ستون فقرات گفتمان و عملکرد حزب‌الله لبنان تحت رهبری سید حسن نصرالله است. برخلاف بسیاری از جنبش‌های سیاسی که مبارزه را صرفاً یک ابزار تاکتیکی می‌دانند، نصرالله مقاومت را یک اصل اعتقادی و دینی می‌داند که ریشه در آموزه‌های اسلامی دارد. او بارها تأکید کرده است که مبارزه با اشغالگران، وظیفه‌ای شرعی و الهی است که باید با ایمان، اراده و آمادگی همه‌جانبه دنبال شود. در بیانیه رسمی حزب‌الله پس از خروج اسرائیل از جنوب لبنان در سال ۲۰۰۰ آمده است: «مقاومت، نه تنها یک تاکتیک بلکه یک عقیده دینی است که ریشه در قرآن و سنت دارد» (بیانیه حزب‌الله، ۲۰۰۰). این دیدگاه در عملکرد نظامی حزب‌الله به وضوح قابل مشاهده است. جنگ ۳۳ روزه در سال ۲۰۰۶ نمونه‌ای از اجرای این استراتژی بود که در آن حزب‌الله با تکیه بر ایمان و آمادگی توانست در برابر ارتش اسرائیل مقاومت کند و افکار عمومی جهان را تحت تأثیر قرار دهد. نصرالله در سخنرانی پس از این جنگ گفت: «ما با ایمان جنگیدیم، نه با تجهیزات؛ و ایمان ما، پیروزی را رقم زد» (المنار، ۲۰۰۶). مبنای قرآنی مقاومت در اندیشه نصرالله به ویژه در استناد مکرر او به آیه ۶۰ سوره انفال آشکار است: «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ...» (سوره انفال: ۶۰). این آیه مبنای فقهی برای تجهیز و آمادگی نظامی در برابر دشمنان اسلام است و نصرالله آن را نه تنها در سطح نظامی بلکه در سطح فرهنگی و رسانه‌ای نیز به کار می‌گیرد (موسوی، ۱۳۹۸، ج ۲: ص ۴۵). شهادت‌طلبی نیز در گفتمان او به عنوان سرمایه راهبردی مطرح می‌شود. نصرالله در مراسم بزرگداشت شهدا گفته است: «خون شهدا، درخت مقاومت را تنومندتر می‌کند» و این نگاه موجب تربیت نسل‌های جدیدی از مجاهدان شده است که با انگیزه دینی وارد میدان نبرد می‌شوند. او از شهادت به عنوان «سرمایه راهبردی» یاد می‌کند که نه تنها موجب تقویت روحیه بلکه موجب مشروعیت بخشی به مقاومت نیز می‌شود (حسینی، ۱۳۹۵، ج ۱: ص ۱۲۳).

نصرالله مقاومت را محدود به میدان جنگ نمی‌داند و بارها تأکید کرده است که «جنگ واقعی، جنگ روایت‌هاست» (المنار، ۲۰۱۸). رسانه‌ها در این چارچوب به‌عنوان ابزار اصلی مقاومت فرهنگی معرفی می‌شوند. شبکه المنار، سایت‌های رسمی حزب‌الله و سخنرانی‌های تلویزیونی نصرالله همگی ابزارهایی برای ترویج گفتمان مقاومت هستند. تحلیل محتوای سخنرانی‌های او نشان می‌دهد که بیش از ۷۰ درصد آن‌ها دارای ارجاع قرآنی و مفاهیم دینی هستند (خلیل، ۲۰۲۲، ج ۳: ص ۷۰). افزون بر این، نصرالله بر خدمات اجتماعی نیز تأکید دارد و معتقد است که «مقاومت باید در دل مردم ریشه داشته باشد» (سخنرانی نصرالله، ۲۰۱۶). حزب‌الله شبکه‌ای از مؤسسات خیریه، درمانی و آموزشی را راه‌اندازی کرده است که موجب جلب اعتماد عمومی و تثبیت پایگاه اجتماعی مقاومت شده‌اند (جعفری، ۲۰۲۱، ج ۱: ص ۹۵).

در مجموع، استراتژی مقاومت در برابر رژیم صهیونیستی در اندیشه سید حسن نصرالله یک منظومه اعتقادی، راهبردی و اجتماعی است که با تکیه بر آموزه‌های دینی توانسته است حزب‌الله را به یکی از قدرتمندترین جنبش‌های مقاومت در منطقه تبدیل کند. این منظومه شامل مبنای قرآنی و فقهی، شهادت‌طلبی به‌عنوان سرمایه راهبردی، مقاومت فرهنگی و رسانه‌ای و خدمات اجتماعی است که همگی در کنار هم ساختار مقاومت را شکل داده‌اند.

نتیجه‌گیری

اندیشه و راهبرد سید حسن نصرالله، نمونه‌ای زنده از ترجمه آموزه‌های قرآنی و سنت شیعی به عرصه سیاست، فرهنگ و اجتماع است. او توانسته است از تربیت خانوادگی و حوزوی خود، که بر پایه انس با قرآن و آموزه‌های اهل‌بیت شکل گرفته، الگویی برای مقاومت بسازد که نه تنها در لبنان بلکه در سراسر جهان اسلام الهام‌بخش است. انقلاب اسلامی ایران برای او چارچوبی فراهم کرد تا مفاهیمی چون عدالت، نفی سلطه و ولایت فقیه را در عمل اجتماعی و سیاسی به کار گیرد. فرهنگ عاشورا و آموزه شهادت، موتور محرکه مقاومت شد و آموزه انتظار و وعده پیروزی مستضعفان، امید تاریخی و آینده‌نگری را در گفتمان او تثبیت کرد.

حزب‌الله تحت رهبری نصرالله توانست خدمات اجتماعی و فرهنگی گسترده‌ای ارائه دهد و مشروعیت خود را نه تنها از فقه و مرجعیت شیعی، بلکه از حضور واقعی در زندگی مردم بگیرد. رسانه و خطابه‌های او، با بهره‌گیری از زبان قرآنی و بلاغت دینی، افکار عمومی را در سطح ملی و جهانی تحت تأثیر قرار داد و مقاومت را به یک گفتمان فرهنگی و اخلاقی تبدیل کرد. همچنین، نصرالله با تأکید بر وحدت اسلامی و احترام به ادیان

الهی، توانست مقاومت را به پروژه‌ای فرامذهبی و ملی تبدیل کند که اهل سنت و مسیحیان نیز در آن شریک‌اند .

رهبری او بر پایه شورا، صبر، رابطه و امید بنا شده و توانسته است حزب‌الله را در بحران‌ها پایدار نگه دارد و میان اهداف کوتاه‌مدت و بلندمدت تعادل برقرار کند. پیوند اندیشه او با مرجعیت شیعی و ولایت فقیه، مشروعیت دینی و سیاسی مقاومت را تثبیت کرده و شبکه‌های فراملی محور مقاومت، مشروعیت منطقه‌ای آن را تقویت نموده‌اند .

در نهایت، تجربه نصرالله نشان می‌دهد که مقاومت اسلامی، تنها یک جنبش نظامی نیست، بلکه پروژه‌ای جامع است که بر پایه قرآن، سنت شیعی، خدمات اجتماعی، رسانه، فرهنگ عاشورا و وحدت اسلامی بنا شده است. این پروژه توانسته است عدالت، آزادی و استقلال را به‌عنوان اهدافی دینی و انسانی معرفی کند و الگویی برای جوامع اسلامی در برابر ظلم و سلطه باشد.

فهرست منابع

✽قرآن کریم

۱. ابن‌شعبه حرانی، حسن بن علی. تحف‌العقول. قم: نشر اسلامی، ۱۳۷۶ .
۲. امینی، عبدالحسین. الغدير فی الکتاب و السنة و الأدب. تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۲ .
۳. بهشتی، محمدحسین. ولایت و رهبری در اسلام. تهران: نشر بقیه، ۱۳۶۰ .
۴. بیانیه رسمی حزب‌الله، ۲۰۰۰ .
۵. جعفری، حسن (۲۰۲۱). خدمات اجتماعی حزب‌الله لبنان. ج ۱، ص ۹۵ .
۶. جوادی آملی، عبدالله. ولایت فقیه؛ ولایت فقاہت و عدالت. قم: نشر اسراء، ۱۳۸۵ .
۷. حر عاملی، محمد بن حسن. وسائل الشیعة. قم: مؤسسه آل‌البیت، ۱۴۰۹ ق .
۸. حسینی، محمد (۱۳۹۵). فرهنگ شهادت در گفتمان مقاومت. ج ۱، ص ۱۲۳ .
۹. حسینی کاشانی، میرزا محمد. تفسیر اثنی‌عشری. تهران: انتشارات اسلامی، ۱۳۷۹ .
۱۰. خلیل، احمد (۲۰۲۲). تحلیل محتوای گفتمان سید حسن نصرالله. دانشگاه بیروت، ج ۳، ص ۷۰ .
۱۱. خمینی، روح‌الله. الحکومة الاسلامیة. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۸ .
۱۲. خمینی، روح‌الله. تحریر الوسیلة. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۸ .

۱۳. خمینی، روح‌الله. صحیفه امام. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۸.
۱۴. سبحانی، جعفر. الاعلام و الدعوة الاسلامیة. قم: مؤسسه امام صادق(ع)، ۱۳۸۰.
۱۵. سبحانی، جعفر. الوحدة الاسلامیة: مبانی و چالش‌ها. قم: مؤسسه امام صادق(ع)، ۱۳۸۴.
۱۶. شبکه المنار. سخنرانی‌های سید حسن نصرالله. ۲۰۰۶، ۲۰۱۶، ۲۰۱۸.
۱۷. شبیر، سید عبدالله. تفسیر شبیر. قم: منشورات اسلامی، ۱۳۷۹.
۱۸. شریف رضی، محمد بن حسین. نهج البلاغه. تهران: نشر دارالکتب الاسلامیة، ۱۳۷۹.
۱۹. شرف‌الدین، سید عبدالحسین. الفصول المهمة فی تألیف الأمة. قم: منشورات اسلامی، ۱۳۷۵.
۲۰. صدر، محمدباقر. اسلام راهبر زندگی. قم: دارالفکر، ۱۳۷۹.
۲۱. صدر، محمدباقر. اقتصادنا. قم: دارالفکر، ۱۳۷۹.
۲۲. صدر، موسی. مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات. تهران: مؤسسه فرهنگی امام موسی صدر، ۱۳۸۴.
۲۳. طباطبایی، محمدحسین. المیزان فی تفسیر القرآن. قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۶۳.
۲۴. طبرسی، فضل بن حسن. جوامع الجامع. تهران: نشر مکتبه المرعشی، ۱۳۷۲.
۲۵. علامه حلی، حسن بن یوسف. نهج الحق و كشف الصدق. قم: دارالفکر، ۱۳۷۶.
۲۶. فاضل مقداد. کنزالعرفان فی فقه القرآن. قم: منشورات اسلامی، ۱۳۸۱.
۲۷. فضل‌الله، سید محمدحسین. الحیاء. بیروت: دارالملک، ۱۳۸۲.
۲۸. قمی، علی بن ابراهیم. تفسیر قمی. قم: دارالکتب الاسلامیة، ۱۳۶۷.
۲۹. کلینی، محمد بن یعقوب. الکافی. تهران: دارالکتب الاسلامیة، ۱۳۶۵.
۳۰. مظفر، محمدرضا. فقه و سیاست در اسلام. قم: منشورات اسلامی، ۱۳۶۸.
۳۱. مطهری، مرتضی. آینده انقلاب اسلامی ایران. تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۸۲.
۳۲. مطهری، مرتضی. مجموعه آثار. تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۸۲.
۳۳. منتظری، حسینعلی. مبانی فقهی حکومت اسلامی. قم: دارالفکر، ۱۳۷۹.
۳۴. موسوی، علی (۱۳۹۸). فقه مقاومت در اندیشه اسلامی. ج ۲، ص ۴۵.
۳۵. موسوی بجنوردی، سید محمد. القواعد الفقهیة. قم: دارالفکر، ۱۳۷۶.
۳۶. نوری، حسین. مستدرک الوسائل. قم: مؤسسه آل‌البیت، ۱۳۸۰.